

Řeka Křemelná je jedna z mála v Čechách,
která byla člověkem regulována jen minimálně.

SUCHO V HONITBĚ

Část první

Jak jsme se vody v krajině zbavili

Extrémy počasí jsou dnes tématem nejen pro média, ale rovněž každodenních rozhovorů napříč společnostmi. Podstatná většina z nás už si s přáteli nebo sousedy povídala o tom hrozném suchu, dost možná budete znát i někoho ve vašem okolí, komu voda z polí s každým přívalem deštěm naopak pravidelně vyplavuje sklep. Něco se děje. Něco, co neovlivňuje pouze lidské životy, ale také návyky a životní projevy zvířete. Kdo z nás, myslivců, ještě nepomyslel na to, jak v těch dlouhotrvajících vedrech ve vyschlé krajině bez rosy asi prospívají zajáci, koroptve nebo srnčí?

Rozhodně si tuto otázku často pokládá šéfredaktor časopisu Myslivost, který mne oslovil s nabídkou spolupráce na seriálu krátkých příspěvků o vodě v krajině. Tedy především o tom, jakou roli v nápravě současné tíživé situace mohou sehrát myslivci.

Stále se totiž nacházíme ve fázi, kdy máme možnost krajinu přizpůsobit a dopady klimatické změny zmírnit. V tomto ohledu mohou výrazně pomoci myslivci, kteří se odhodlají vložit úsilí a prostředky do revitalizace honitby, přičemž opatření pro zadržení vody by měla hrát prim. Jedná se o reálnou příležitost, kterou bychom si neměli nechat ujít – už kvůli zvířet, všem ostatním živočichům, ale nakonec snad i kvůli nám samým a našim dětem.

Pokud vás téma vody v krajině zajímá a počítáte s tím, že byste si tento seriál rádi přečetli, pak se můžete těšit na čtyři krátké články. Pokaždé se na možnosti řešení sucha podíváme očima jiného „správce území“ s různými pravomocemi, avšak pro všechny tyto osoby bude spojnící myslivost.

Příspěvky budou záměrně psány lehce neformálně, možná i proto, aby čtenáře dokázaly chytit za srdce. Několika výtčtům a technickým údajům se však nevyhnu. Dnes očima myslivce, studovného lesníka, který dříve pracoval pro Českomoravskou mysliveckou jednotu a v současnosti se profesně věnuje obnově mokřadů v Národním parku Šumava.

Kam se voda ztratila

Pro začátek je potřeba položit na stůl stručnou analýzu toho, co se nám lidem při hospodaření s vodou nepovedlo, čili jaká je příčina negativních změn. A samozřejmě, jaké z toho plynou důsledky pro vodní režim krajiny. Všichni si zřejmě uvědomujeme, že se v minulosti hodně odvodňovalo. V jakém to ale bylo rozsahu? A kde všude stopy této lidské činnosti můžeme vidět?

Z vlastní zkušenosti mohu říci, že dokud se nevydáme do míst, kde odvodňování nebylo tak prvoplánově drastické jako v běžné české zemědělské krajině, ani si reálně nedokážeme představit, co všechno tu kdysi bylo jinak. Mnozí, včetně mne, v pozměněné krajině vyrostli a ten rozdíl jednoduše nevidí.

Z polí a luk na nás nyní vyukukují pouze betonové skruže – jen hrstka z nás pod nimi ale cítí celou drenážní soustavu, odvádějící vodu hned z několika pramenišť a ta, aniž by měla šanci vůbec vyjít na povrch, mizí v drenážních trubkách. Potoky jsou v rovných liniích – dokážete si vybavit dříve zvlněný tok s přirozenou nivou, meandry, tůňkami, podemletými břehy a dřevinami měkkého luhu všude kolem? Možná se vám to při popisu v představách zdá jako ráj pro zvěř. Realita ve vaší honitbě je ale velmi pravděpodobně jiná.

Člověk, který do krajiny dokáže vhlédnout a vidět všechno to, o co jsme přišli, pochopí, že jsme to s technickými úpravami opravdu

přehnali. Jako názorný příklad nám poslouží číselné vyjádření, které v roce 2003 přinesla Agentura ochrany přírody a krajiny v publikaci *Revitalizace vodního prostředí*.

Z 1 300 000 ha mokřadů, vykazovaných začátkem padesátých let, dnes zbývá 350 tisíc hektarů! Vyjádřeno obrazně, z krajiny jsme vymazali mokřady o rozloze porovnatelné s územím Středočeského kraje. To se týkalo pramenišť, rašelinišť, podmáčených lesů a luk, periodicky zaplavovaných říčních niv a dalších typů stanovišť s přirozeně vysokou hladinou podzemní vody.

Rovněž česká říční síť v období odvodňování značně utrpěla. Celková délka vodních toků byla zkrácena o tisíce kilometrů, nejpesimističtější zdroje uvádí až o jednu třetinu. Koryta řek byla narovnána, průtočná kapacita uměle navýšena, a to zejména za účelem zamezení rozlivu ve jménu rozšíření zemědělských ploch a jejich ochrany před zaplavitováním.

Následně byly vodní toky ze své přirozené podoby s říčními či potočními pásy a doprovodnými porosty přeměněny na kanály, které vodu rychle odvedou z krajiny pryč. Právě kvůli zamezení rozlivu a rychlému odtoku se přitom snáz formují silné povodňové vlny, které vyplavují níže položená lidská sídla.

Bohužel, a dnes se tento fenomén projevuje v plné míře, podobu lesů jsme taktéž příliš odklonili od jejich stavu před počátkem systematického hospodaření. Ve zkratce – struktura lesa je uniformní, druhová skladba jakbysmet, veškeré padlé kmeny, které by vodu mohly zadržet, jsou odvezeny a zpracovány.

V odborných kruzích panuje názor, že zhruba 80 % lesních pramenišť bylo odvodněno. Až na několik výjimek, které zůstaly nezměněné v původní podobě, jsou lužní lesy protkané povrchovými odvodňovacími příkopky.

K tomu připočteme množství odstraněných mezí, remízků, mokřin, zatravněných ploch a původních sadů, způsob intenzivního zemědělského hospodaření a z rovnice nám vychází bezútěšný stav krajiny v naší milované české kotlině. Děsivý především při pohledu na prognózy klimatické změny, která se na nás valí jako nezastavitelný balvan.

Sucho (odvodnění), kam oko dohlédne

V posledních několika letech kolem sebe pozorujeme vyprahlá pole, schnoucí luční porosty, o stavu lesních porostů ani nemluvě. Zcela jistě takové prostředí neskýtá ideální podmínky pro život zvířete.

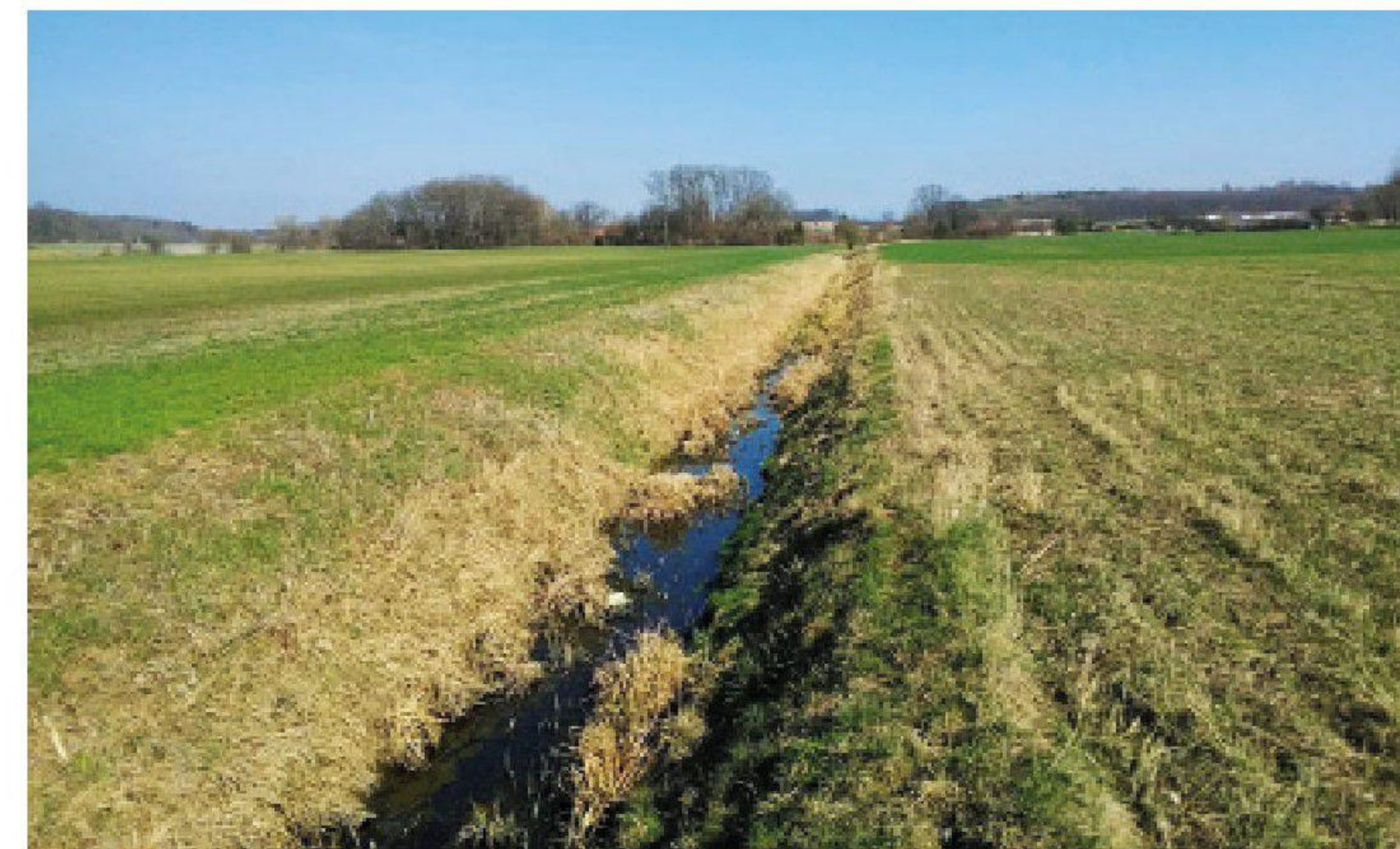
Tento problém má dvě základní proměnné. Jednou je klimatická změna, která přináší vyšší teploty a odlišné rozdělení srážek s vyšší četností přívalem dešťů. Nově k nám proudí více suchého kontinentálního vzduchu, čas od času na naše území zase nečekaně zavane studený arktický proud. Jedná se o proces

Betonové skruže odhalují přítomnost systematické drenáže

Povrchové odvodňovací kanály jsou v české krajině všudypřítomné
V zemědělské krajině bohužel mnoho potoků ztratilo svoji přirozenou podobu

jen těžko ovlivnitelný jednotlivcem nebo malou skupinou lidí.

Oproti tomu stojí právě aktuální stav naší krajiny, respektive většiny českých honiteb. Voda přicházející v přivalech rychle stéká po povrchu pryč, chybí nám krajinnotvorné prvky a struktury, které tu dříve existovaly a dokázaly vodu přirozeně zadržet. Kvůli jejich nedostatku dochází k narušení tzv. malého vodního cyklu, při němž se voda vypařuje a spotřebovává se teplo ze slunečního záření, což krajinu přirozeně ochlazuje. Vodou nasycený vzduch pak tvoří mlhy, rosu a další srážky, které uvítá vegetace, ale rovněž podstatná část živočichů. Koloběh se uzavírá, když srážky opět spadnou a krajinu svaluží.

Ovšem, když není kde brát (chybí voda, tedy i výpar a sluneční energie naopak povrch ohřívá), častějších srážek se nedočkáme. Když přijdou, současná krajina vodu nezadrží, velmi omezeně se doplňují zásoby podzemních vod, vysychají studny.

Spirála sucha se roztáčí, každým dalším rokem je situace horší a horší. Každý z nás se může pokusit rozpomenout, kdy měl naposledy boty smáčené rosou...

Hned se ale musíme sami sebe ptát – jak jsme těmito zásahy do krajiny ovlivnili život volně žijící zvěře? Bezesporu přežije, ale nechceme spíše, aby prospívala? Všem nám je dobře známý termín úživnost honitby. Já si dovoluji tvrdit, že dostatečná zásoba vody rovnoměrně rozmístěná v prostředí je jejím základním stavebním kamenem.

Právě v navracení mokřadů a dalších krajinných prvků spatřuji příležitost pro zájmové skupiny, jako jsou myslivecké spolky.

Z výše uvedeného vyplývá, že vodu je třeba zadržovat plošně. Výstavba vodních nádrží nás v tomto směru nezachrání. Pomůže se zásobou vody pro lidi, krajinu však neozdraví, sucho nevyřeší. Důležité je přitom slovo „plošně“. Která jiná spolková činnost vykazuje plošnější působnost než myslivost? Já osobně sázím i na vztah myslivců k přírodě – tak jedinečná kombinace by mohla být reaktivní.

Lépe dříve než později

Je samozřejmostí, že potřebujeme hospodařit, uživit populaci a ani není cílem vracet se do středověku. Avšak alespoň částečný krok zpět je nutné učinit, signály vysílané strádající vegetací nás o tom přesvědčují na každém kroku.

Doba je příznivá i vzhledem k nabídce různých dotačních programů, které dnes již prakticky komukoliv pomohou s financováním činností směřujících k zadržování vody v krajině. Tématu se věnuje stále více projektantů a jiných odborníků, kteří jsou schopni a ochotni s realizací opatření pomoci.

Právě těm, kteří se rozhodnou konat dřív, než bude pozdě, budou věnovány další plánované články o možnostech návratu vody do

Ani podhorské úseky drobných vodních toků se nevyhnuly technickým úpravám koryta

Na sklizených polích bez vegetace chybí výpar. Vzduch se nadměrně ohřívá a krajinu vysušuje

Prameniště, z nichž se voda rozlévá po povrchu, v dnešní krajině nacházíme už jen zřídka

Odvodnění podmaččených lesních porostů bývala součástí lesního hospodaření, dnes je kvůli tomu ve většině lesů vody nedostatek

V důsledku odvodnění luční prameniště často zarůstají náletovými dřevinami

Voda chybí na povrchu, pod povrchem sice stále je, ale odtéká bez užítu

honitby. Nebudou technickým návodem, nýbrž podnětem k zamyšlení o konkrétních místech ve vaší honitbě, která by mohla být přiznána vodě. Spoustu inspirace lze v dnešní době najít na internetu. Obnově vodního režimu se již nyní věnuje mnoho pozornosti a úsilí i mimo chráněná území.

V Národním parku Šumava již dvacátým rokem probíhají revitalizace rašelinišť, podmaččených lesů a luk, potočních niv a dalších druhů mokřadů. Celkem se povedlo opětovně zavodnit 600 ha mokřadů a zrevitalizovat téměř 5 km vodních toků. Dnes, kdy pojem aprílové počasí ztrácí na významu, naprší na některých místech pouze třetina normálních srážkových úhrnů, zatímco na těchto obnovených lokalitách voda nechybí.

Rokem 2018 v národním parku započal sedmiletý projekt s názvem LIFE for MIREs (Život pro mokřady), jehož neskromným cílem je obnova dalších více než 2000 ha mokřadů a 13 km vodních toků během následujících pěti let.

Šumava je odedávna známa jako krajina mokřin, bažin a slatí. Ovšem z dob socialistické republiky vyvázla s četnými šrámy v podobě

hlubokých odvodňovacích rýh – celá polovina všech šumavských mokřadů byla vysušena. Díky prostředkům projektu můžeme tento nepříznivý stav alespoň částečně zvrátit a aplikovat speciální metodiku revitalizací, vypilovanou během více než dvaceti let.

Obdivovatele tetřevovitých bude jistě zajímat i fakt, že obnovou rašelinných biotopů se snažíme podpořit populaci tetřívka obecného. Ten ke svému životu potřebuje pestrou mozaiku vlhkých a podmaččených luk a rašelinišť. Téměř devět hektarů rašelinných luk pravidelně ručně kosíme, díky čemuž poskytneme slepičkám a kohoutkům přehlednou plochu, kde mohou bezstarostně tokat. Dnes jejich počet odhadujeme na něco kolem 120 jedinců. Početní stavy tetřívků přitom bývaly na Šumavě ještě před 70 lety zhruba desetinásobné.

Tento nepříznivý vývoj má na svědomí rozvoj turistiky a tedy rušení, zesílení dopravy a také ztráta životního prostoru zapříčiněná odvodňováním a následným zarůstáním původně bezlesých ploch, které tetřívek s oblibou využíval v různých fázích roku a při rozličných životních projevech. Snad se nám podaří prostředí pro šumavské tetřívky znovu vylepšit.

Zvu vás tedy k přečtení následujícího dílu seriálu o vodě v honitbě, ve kterém se budu snažit dosáhnout toho, abyste se k jeho obsahu vrátili v myšlenkách při pohledu do krajiny obklopující váš oblíbený posed. Možná vás pak napadne, kde a jak suchu předejít.

Ing. Lukáš LINHART,
Správa Národního parku Šumava
webové stránky projektu – life.npsumava.cz

Článek vznikl za přispění dotačního programu LIFE a Ministerstva životního prostředí.

Program LIFE je finančním nástrojem Evropské unie podporující adaptaci na změnu klimatu a ochranu cenných přírodních stanovišť.

Ministerstvo životního prostředí

